

Приступачност програма особама са инвалидитетом, њихова заступљеност и начин представљања



СЛУЖБА ЗА НАДЗОР И АНАЛИЗУ
Београд, јун 2014.

САДРЖАЈ

УВОД	3
ЦИЉ, ПРЕДМЕТ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	5
ЗАКОНСКИ ОКВИР	6
АНАЛИЗА ПРОГРАМА ЕМИТЕРА	8
- Радио - телевизија Србије 1	8
- Радио - телевизија Србије 2	10
- Радио - телевизија Војводине 1	14
- ТВ Прва	17
- ТВ Б92, РТВ Пинк, Хепи ТВ, Хепи кидс ТВ, ТВ Студио Б	20
НАЧИН ПРЕДСТАВЉАЊА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ	21
ПРИСТУПАЧНОСТ ПРОГРАМА ОСОБАМА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ МЕЂУ ЧЛАНИЦАМА ЕПРА	25
- Примери из праксе	28
- Услуге на захтев	31
- Техничке могућности регулисања програмског садржаја и финансијска подршка	32
ЗАКЉУЧЦИ	33



Пристапачност програма особама са инвалидитетом,
њихова заступљеност и начин представљања

Законом о радиодифузији обавезу производње и емитовања програма намењеног свим сегментима друштва, између осталих и инвалидима, имају само носиоци јавног радиодифузног сервиса. Комерцијални емитери дужни су да поштују опште програмске стандарде, али немају законску одговорност у смислу емитовања програма намењених специфичним друштвеним групама, па тако и особама са инвалидитетом.

То је разлог што се садржаји намењени или прилагођени овој маргинализованој друштвеној групи на програмима комерцијалних телевизија емитују ретко, најчешће у виду извештаја, или апела за помоћ, док само једна телевизија приказује емисије приступачне особама оштећеног слуха. Редовне емисије намењене и приступачне особама са инвалидитетом приказују се само на програмима Радио - телевизије Србије и Радио-телевизије Војводине. Међутим, законом обим и структура ове врсте садржаја нису прецизирани квотама, па је учешће ових програма на јавним сервисима изузетно мало и не одговара потребама ове специфичне друштвене групе, као ни европској пракси и регулативи, где се овом питању поклања много више пажње.

Према званичним подацима, у Србији више од 700 000 особа има неку врсту инвалидитета. Од тога је око 30 000 глувих, око 100 000 особа са оштећеним слухом и око 12 000 слепих и тешко слабовидих особа. Број особа са оштећењима слуха или вида има тенденцију раста, јер, све је израженије старење популације, а код већине људи се ови облици инвалидности најчешће и развијају у старости. Ово је најугроженија категорија инвалида, када је у питању приступ информацијама. Стога је извештај под називом *Приступачност програма особама са инвалидитетом, њихова заступљеност и начин представљања* фокусиран на садржаје који су прилагођени овој специфичној групи, што је у складу и са праксом европских регулаторних тела¹.

¹ Појам особе са инвалидитетом се за регулаторна тела - чланице Европске платформе регулаторних тела (ЕПРА), када је у питању приступачност аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом, односи, пре свега, на особе са различитим оштећењима вида и слуха, док се други облици инвалидитета не узимају у обзир, у смислу праћења програмског садржаја.





Акценат је на програмским садржајима који су прилагођени особама оштећеног слуха или вида, тако да они могу да их прате. У том смислу, под програмом приступачним особама са инвалидитетом сматра се програм који има следеће техничке карактеристике прилагођавања:

☐ **Текстуално превођење – титловање**

(текст на екрану који представља говор и звучне ефекте који не могу да чују особе са оштећеним слухом, и синхронизован је што је могуће више са звуком²)

☐ **Тумачење садржаја – знаковни језик**

(обухвата коришћење ручних гестова, израза лица и говора тела да се пренесе значење³)

☐ **Звучни опис – аудио дескрипција**

(намењен слепим и слабовидим, састоји се од коментара који се ствара око звучног записа, да се објасни акција на екрану, описима ликова, костима, говора тела или израза лица за побољшање значења и уживања слепих и слабовидих лица⁴)

² Упутство о пружању телевизијских услуга – OFCOM (Независно регулаторно тело Велике Британије за комуникациону индустрију)

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

ЦИЉ, ПРЕДМЕТ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се утврди обим и структура програма приступачног особама са инвалидитетом, као и начин на који је прилагођен тој врсти корисника, а емитује се на јавним сервисима који имају обавезу да производе и емитују програм намењен специфичним друштвеним групама. Такође, да се утврди учешће ових садржаја на програмима комерцијалних емитера који имају националну фреквенцију, као и да се сагледају искуства других земаља и начин на који су регулисали ову област. Извештај се користи и резултатима Истраживања ЕПРА о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом.

Предмет истраживања био је програм Радио-телевизије Србије и Радио-телевизије Војводине, као и програми комерцијалних ТВ станица са националном покривеношћу - ТВ Прва, ТВ Б92, РТВ Пинк, ТВ Хепи, ТВ Хепи кидс, али, делом, и програм ТВ Студио Б. Анализом (статистичком) су, од 1. јануара до 30. јуна 2013. године, обухваћене редовне емисије намењене и приступачне особама са инвалидитетом на програму РТС 1, РТС 2, РТВ 1 и ТВ Прва. Случајним узорком изабране су и квалитативно анализирани емисије и прилози који нису били прилагођени особама са инвалидитетом, али су се тематски односили на њих. Иако и ТВ Студио Б емитује редовно програм прилагођен особама са инвалидитетом, овај емитер није статистички обухваћен, јер је надзор за њега рађен само за период од 1. до 10. марта и од 16. до 20. маја 2013. године. Предмет истраживања била су и искуства регулаторних тела, чланица Европске платформе регулаторних тела (ЕПРА).

Квантитативном методом анализе обухваћен је програм који се редовно емитује и приступачан је особама са инвалидитетом чула вида или слуха, а коришћењем компјутерског софтвера за мониторинг програма дошло се до података о трајању и учесталости ових садржаја, њиховој структури и уделу у укупном програму.

Квалитативном анализом садржаја дошло се до података о карактеристикама програма намењеног и прилагођеног особама са инвалидитетом и начину њиховог представљања. Прегледане су све редовне емисије „Место за нас“, намењене и приступачне инвалидима, а емитоване у периоду од 1. јануара до 30. јуна 2013. године на програму РТС 2, затим, неке од емисија и прилога који су тематски били посвећени инвалидима (РТС 1 и РТС 2, РТВ 1, ТВ Студио Б), али им нису приступачни, због чега нису део статистичког приказа.

Приликом израде извештаја, методом интервјуа, прикупљени су ставови заинтересованих друштвених група и надлежних државних органа, анализирани су документи, извештаји и истраживања која се односе на приступачност програма особама са инвалидитетом и начин њиховог представљања. Комерцијалним телевизијама које имају националну фреквенцију упућен је допис да наведу садржаје намењене и прилагођене особама са инвалидитетом. На допис су одговориле ТВ Б92, ТВ Прва, Хепи ТВ, Хепи кидс ТВ и ТВ Студио Б, док ТВ Пинк то није учинила.



Право на информисање особа са инвалидитетом је у оквиру домаће медијске законске регулативе гарантовано Законом о радиодифузији и Законом о јавном информисању.

Закон о радиодифузији (члан 78 став 2) обавезује носиоце јавног радиодифузног сервиса да су у циљу остваривања општег интереса у области јавног радиодифузног сервиса, осим општих обавеза емитера у односу на програмске садржаје, дужни да: тачка 2) *„производе и емитују програме намењене свим сегментима друштва, без дискриминације, водећи при том рачуна нарочито о специфичним друштвеним групама као што су деца и омладина, мањинске и етничке групе, хендикепирани, социјално и здравствено угрожени, глувонеме (са обавезом паралелног емитовања исписаног текста описа звучног сегмента радње и дијалога) и др.“*

Законом о јавном информисању (у другом делу члана 5) предвиђено је остваривање права посебних категорија лица: тачка 5)... *„Ради заштите интереса инвалида, хендикепираних лица и других лица са посебним потребама, Република, аутономна покрајина, односно локална самоуправа обезбеђују део средстава или других услова за несметано коришћење права ових лица у јавном информисању, а посебно слободе примања идеја, информација и мишљења.“*

Уставом Републике Србије забрањена је дискриминација (члан 21) по основу психичког или физичког инвалидитета и гарантовано право на обавештеност (члан 51): *„Свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од јавног значаја и средства јавног обавештавања су дужна да то право поштују.“* Антидискриминационим законима такође се подстиче равноправност особа са инвалидитетом у области информисања.

Србија је 2009. године потписала **Међународну конвенцију о правима особа са инвалидитетом** која (члан 21) налаже државама потписницама да предузму све одговарајуће мере како би обезбедиле да особе са инвалидитетом могу да уживају право на слободу изражавања и мишљења, укључујући слободу да траже, примају и преносе информације и идеје равноправно са другима, посредством свих облика комуникације по властитом избору, укључујући: *„пружање информација особама са инвалидитетом, које су намењене широј јавности, у приступачним форматима и технологијама одговарајућим за различите врсте инвалидитета, благовремено и без додатних трошкова; прихватање и олакшавање коришћења језика знакова, Брајовог писма, увеличавајуће и алтернативне комуникације и свих других расположивих средстава, начина и формата комуникације по властитом избору, од стране особа са инвалидитетом у званичним интеракцијама; позивање приватних правних лица која пружају услуге широј јавности, укључујући путем Интернета, да пружају информације и услуге у приступачном и употребљивом формату особама са инвалидитетом; подстицање средстава*





масовног информисања, укључујући пружаоце информација путем Интернета, да учине своје услуге приступачним особама са инвалидитетом; признавање и подстицање коришћења знаковног језика".

Чланом 8 Конвенције државе потписнице обавезале су се да предузму одговарајуће мере за подизање свести о особама са инвалидитетом, као што су: *„да се боре против стереотипа, предрасуда и штетне праксе у односу на особе са инвалидитетом, укључујући оне засноване на полу и животном добру, у свим сферама живота; да се унапреди свест о способностима и доприносу особа са инвалидитетом“*. Мере у том циљу обухватају: *„подстицање свих медијских гласила да приказују особе са инвалидитетом на начин који је у складу с циљем Конвенције; унапређење програма подизања свести о особама са инвалидитетом и правима особа са инвалидитетом“*.

И Директива Европског парламента и Савета о аудиовизуелним медијским услугама (поглавље 3 члан 7), у оквиру одредби које се примењују на све аудиовизуелне медијске услуге, каже: *„Државе чланице подстичу пружаоце медијских услуга под својом надлежношћу да обезбеде да њихове услуге постепено буду доступне особама са оштећеним видом или слухом.“*

Усклађујући домаће законодавство са европским стандардима у Србији је у припреми сет медијских и других закона којим ће, такође, бити обухваћена и приступачност програма особама са инвалидитетом.

У Нацрту закона о електронским медијима у одељку о корегулацији (члан 26) наводи се: *„корегулацијом могу се, у складу са овим законом, уредити следећа питања: тачка 1) обезбеђивање да медијске услуге постану доступне особама са оштећењем слуха или вида“*.

Нацрт закона о употреби знаковног језика предвиђа обавезе оснивача телевизијског програма (члан 15): тачка 1) *„оснивачи телевизијских програма дужни су да омогуће глувим особама праћење програма путем тумача за знаковни језик“*; тачка 2) *„установа јавног радиодифузног сервиса обезбеђује глувим особама праћење телевизијског програма путем тумача за знаковни језик у трајању од најмање шездесет минута дневно“*; тачка 3) *„друге телевизијске станице обезбеђују глувим особама праћење једне информативне емисије дневно путем тумача за знаковни језик“*.

Нацртом закона о јавним медијским сервисима, у оквиру програмских обавеза (члан 7), наводи се да је у оквиру остваривања јавног интереса у јавном информисању јавни медијски сервис дужан да обезбеди да програмски садржаји које производи и објављује допринесу: тачка 5) *„задовољавању потреба у информисању свих делова друштва без дискриминације, водећи рачуна нарочито о специфичним друштвеним групама као што су деца, омладина и стари, мањинске и етничке групе, особе са инвалидитетом, социјално и здравствено угрожени и др“*; тачка 18) *„задовољавању потреба посебних категорија лица (малолетна лица, стари, особе са инвалидитетом и друге групе рањивих лица)“*.

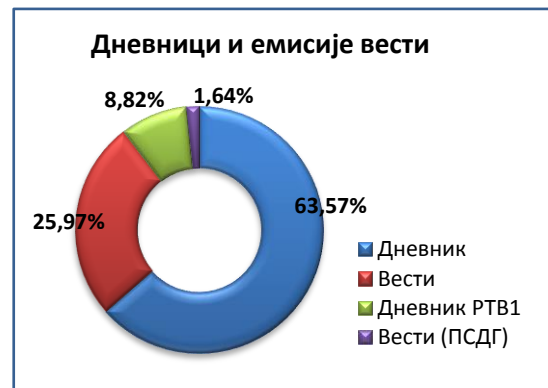
РАДИО - ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ 1

Први програм РТС формално је испунио законску обавезу да производи и емитује програм намењен специфичним друштвеним групама, али удео садржаја прилагођених особама са инвалидитетом у укупно емитованом програму изузетно је мали. Наиме, РТС 1 на програму је имао само једну редовну емисију приступачну особама са инвалидитетом - Вести које се преводе знаковним језиком, а свакодневно су емитоване у трајању од око три минута. Ова емисија у најкраћем информисе о најважнијим дневним збивањима, и даје само основну информацију о актуелним догађајима.

За период од 1. јануара до 30. јуна 2013. године учешће вести прилагођених особама са оштећеним слухом је у односу на укупно емисионо време (179 дана 10 сати 10 минута и 51 секунда) износило свега 7:50:02, односно 0,18%, док је у односу на укупно годишње време (90 дана 23 сата 43 минута и 10 секунди) њихов удео био 0,36%.

Табела 1: УЧЕШЋЕ ВЕСТИ ПСДГ У ДНЕВНИМ ИНФОРМАТИВНИМ ЕМИСИЈАМА (1.1.2013 - 30.6.2013)

Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС 1	Дневник	Информативни	Српски	Сопствена	12.16:11:19	63,57
	Вести	Информативни	Српски	Сопствена	5.04:17:23	25,97
	Дневник РТВ 1	Информативни	Изузето ⁵	Изузето	1.18:13:30	8,82
	Вести (ПСДГ)	Информативни	Српски	Сопствена	7:50:02	1,64
	УКУПНО				19.22:32:14	100



Заступљеност емисије Вести прилагођених особама оштећеног слуха најбоље се, међутим, огледа у односу на остале информативне садржаје. Наиме, РТС 1 је информативни канал и више од половине (56,5%) укупног годишњег времена емитованог програма чини информативни жанр. У укупном информативном програму Вести приступачне особама са

⁵ Дневник РТВ1 се преузима са РТВ1 и бележи се као изузет из програма по врсти језика и врсти садржаја



инвалидитетом имале су удео од 0,63%, а у дневничким и емисијама вести које су чиниле петину премијерног програма РТС 1, њихово учешће било је свега 1,64% (погледати табелу бр. 1).

Оволиким обимом програма приступачног особама са инвалидитетом РТС 1 не задовољава у пуној мери потребе за информисањем ове специфичне друштвене групе, нити иде у корак са праксом регионалних и европских јавних сервиса, од којих су неки своје програме скоро у потпуности прилагодили особама са инвалидитетом.

Став Савеза глувих и наглувих Србије је да су особе оштећеног слуха и даље дискриминисане када је у питању информисање путем електронских медија, а чланови ове организације, обраћајући се Републичкој радиодифузној агенцији, траже да се преноси свих важних догађаја, као и седница Скупштине и Владе Србије, преводе на знаковни језик. На тај начин би били боље упознати са питањима која подједнако утичу на животе свих грађана.

Предлог Савеза глувих и наглувих Србије је да се на јавном сервису и комерцијалним телевизијама дневно емитују информативне емисије на знаковном језику у трајању до 15 минута и да се оне најављују у дневним програмима телевизија као информативне емисије за глува лица. Осим тога, предлаже се титловање најважнијих информативних емисија, што би, сматрају, осим информисања, у значајној мери допринело и образовању, посебно млађе популације особа оштећеног слуха, док се као најбоље решење види титловање, уз могућност скривеног титла⁶.

Титловање информативних емисија ради прилагођавања програма особама оштећеног слуха планирано је од 2008. године. Тада је РТС са Министарством рада, запошљавања и социјалне политике покренуо акцију за набавку софтвера за титловање, али тај пројекат није реализован.

⁶ Видљиви титлови су титлови који су присутни све време трајања програма на екрану, а скривени се додају на захтев корисника, преко телетекста

РАДИО - ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ 2

Други програм Радио - телевизије Србије емитује по обиму више и садржајно разноврснији програм прилагођен и намењен особама са инвалидитетом. Ипак, као и на Првом програму јавног сервиса, учешће редовних емисија приступачних слабовидим и особама са оштећеним слухом је, у односу на укупно емисионо време (180 дана 2 сата 42 минута и 5 секунди), било мање од једног процента - свега 0,73% (1 дан 07сати 42 минута и 31 секунда).

Табела 2: УЧЕШЋЕ ЕМИСИЈА ПСДГ У УКУПНОМ ЕМИСИОНОМ ВРЕМЕНУ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС 2	Место за нас	Информативни	Реп. - српски	Реп. - сопствена	9:34:00	0,22
	Место за нас	Информативни	Српски	Сопствена	5:57:37	0,14
	Мансарда	Дечји	Реп. - српски	Реп. - сопствена	3:24:04	0,08
	Знакопис	Културно - уметнички	Реп. - српски	Реп. - сопствена	2:36:15	0,06
	Чаплин	Филмски програм	Српски	Страна	2:19:19	0,05
	Прекинути загрљаји	Филмски програм	Српски	Страна	2:02:23	0,05
	Поноћни каубој	Филмски програм	Српски	Страна	1:53:35	0,04
	Девојка са бисереном и...	Филмски програм	Српски	Страна	1:40:18	0,04
	Конопац	Филмски програм	Српски	Страна	1:17:50	0,03
	Ходници жути, пурпурни...	Културно - уметнички	Реп. - српски	Реп. - сопствена	0:47:46	0,02
	Биоскоп за слепе	Културно - уметнички	Српски	Сопствена	0:07:30	0,00
	Биоскоп за слепе	Културно - уметнички	Српски	Сопствена	0:01:54	0,00
УКУПНО					1.07:42:31	0,73

Емитовано је информативног, филмског, дечјег и културно-уметничког програма, који је особама са инвалидитетом био приступачан превођењем знаковним језиком, аудио дескрипцијом и у ретким случајевима титловањем. У оквиру овог програма највише је било информативних емисија, а потом филмова са аудио дескрипцијом, прилагођених слепим и слабовидим. Учешће културно-уметничког и дечјег програма прилагођеног особама са инвалидитетом било је скоро изједначено, са трајањем око три и по сата.

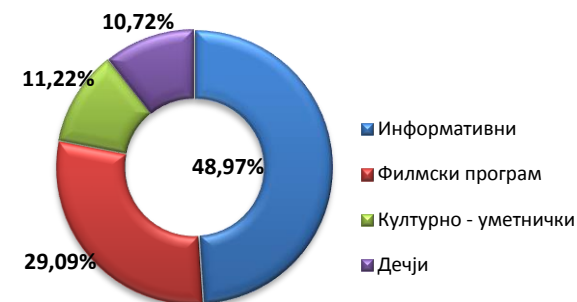


Приступачност програма особама са инвалидитетом,
њихова заступљеност и начин представљања

Табела 3: ЖАНРОВСКА СТРУКТУРА УКУПНОГ ПРОГРАМА ПСДГ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

Назив емитера	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешћа
РТС 2	Информативни	15:31:37	48,97
	Филмски програм	9:13:25	29,09
	Културно - уметнички	3:33:25	11,22
	Дечји	3:24:04	10,72
	УКУПНО ПСДГ ПРОГРАМА	1.07:42:31	100

Жанровска структура ПСДГ



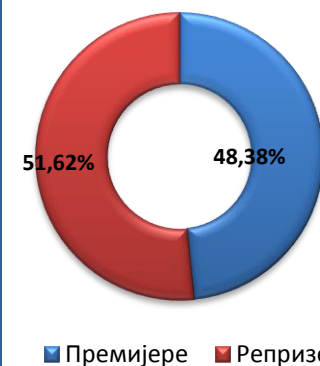
На другом каналу РТС знатно је мање приказано премијерног у односу на репризни програм, па је и укупно годишње време за првих шест месеци 2013. године износило само 66 дана 7 сати 19 минута и 9 секунди. И у односу на ово време, премијерно емитовани садржаји приступачни особама са инвалидитетом имали су учешће мање од једног процента - 0,96%, са трајањем од свега 15:20:26 сати.

Однос премијера и реприза био је скоро изједначен у оквиру укупно емитованог програма приступачног особама са инвалидитетом. Томе је највише допринело искључиво премијерно приказивање филмског програма прилагођеног слепим особама путем звучног описа. Остали садржаји имали су више репризних, него премијерних емитовања. У оквиру овог програма репризно су приказане и емисије старије продукције, из претходних сезона: дечја емисија „Мансарда“ и емисије културно - уметничког жанра „Знакопис“ и „Ходници жути, пурпурни, плави“.

Табела 4: ПРЕМИЈЕРНИ И РЕПРИЗНИ ПСДГ ПРОГРАМ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС 2	Филмови	Филмски програм	Српски	Страна	9:13:25	29,09
	Место за нас	Информативни		Сопствена	5:57:37	18,80
	Биоскоп за следе	Културно - уметнички		Сопствена	0:09:24	0,49
	УКУПНО ПРЕМИЈЕРА				15:20:26	48,38
	Место за нас	Информативни	Репризе - српски	Сопствена	9:34:00	30,17
	Мансарда	Дечји		Сопствена	3:24:04	10,73
	Знакопис	Културно - уметнички		Сопствена	2:36:15	8,21
	Ходници жути, пурпурни...	Културно - уметнички		Сопствена	0:47:46	2,51
	УКУПНО РЕПРИЗА				16:22:05	51,62
	УКУПНО				1.07:42:31	100

Премијере и репризе ПСДГ



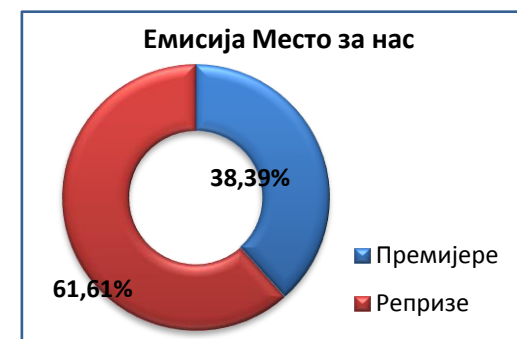


Информативни програм чинио је скоро половину садржаја приступачних особама оштећеног слуха или вида, а реч је о редовној, специјализованој емисији о особама са инвалидитетом - „Место за нас“, која се преводи на знаковни језик. Емисија се премијерно приказује два пута месечно и фокусирана је на промоцију инклузије, односно потреби да се особе са инвалидитетом што више укључе у друштво и постану „видљиве“.

Стога је у прилозима посебно потенциран идентитет, интегритет и индивидуалитет особа са инвалидитетом, а о свакодневном животу и тешкоћама са којима се сусрећу најчешће говоре особе са инвалидитетом.

У емисији се велика пажња посвећује инклузивном образовању, теме су разноврсне и крећу се од законских оквира који треба да помогну особама са инвалидитетом у остваривању основних људских права, активностима на примени закона, чести су прилози о ретким болестима (регистрација болести, помоћ државе, набавка лекова, укључивање лекова на листу РФЗО...), рубрике о познатим личностима са инвалидитетом, репортаже и прилози о положају особа са инвалидитетом и могућностима њиховог запошљавања, репортаже о њиховом животу, као и прилози о параолимпијским спортовима, разним актуелностима које могу имати утицаја на живот особа са инвалидитетом и сл. У једној од емисија (2.5.2013.) приказан је филм „Пут ка равноправности“ о четири животне приче особа са инвалидитетом, а ради приступачности програма филм је био титлован. Емисија „Место за нас“ имала је скоро два пута више репризних, него премијерних приказивања.

Табела 5: ПРЕМИЈЕРЕ И РЕПРИЗЕ ЕМИСИЈЕ МЕСТО ЗА НАС (1.1.2013 - 30.6.2013.)						
Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС 2	Место за нас	Информативни	Српски	Сопствена	5:57:37	38,39
	Место за нас	Информативни	Реп. - српски	Реп. - сопствена	9:34:00	61,61
	УКУПНО				15:31:37	100



Филмски програм чини скоро трећину садржаја приступачних особама са инвалидитетом, а намењен је слепим и слабовидим особама, јер је синхронизован, са датим звучним описима ликова, њиховог понашања, мимике и других радњи на екрану. Филмови за слепе приказују се једном месечно, само премијерно.

Културно - уметнички програм Биоскоп за слепе представља, заправо, кратку најаву филмова за слепе и слабовиде особе. Емитује се уочи почетка филмова за слепе и садржи информације о биоскопу „Хомер“ и истоименом удружењу, које синхронизује филмове за слепе.



У оквиру дечјег програма репризно је приказана серија „Мансарда“, коју могу да прате и гледаоци оштећеног слуха, јер је титлована.

Културно - уметнички програм чиниле су репризе серије „Знакопис“, курса знаковног језика који се учи кроз приказе разних ситуација из свакодневног живота, као и реприза емисије о првој позоришној представи „Ходници жути, пурпурни, плави“ у којој су као аутори и извођачи учествовале следе и слабовиде особе. Иако статистички није обухваћена, на програму РТС 2 емитована је и једна емисија документарног жанра - „Трезор“, која је превођена знаковним језиком, јер је тема емисије била посета Сурдолошком музеју и употреба знаковног језика.

Обимом наведеног програма РТС 2 минимално испуњава законску обавезу да производи и емитује програм намењен и прилагођен специфичним друштвеним групама, односно особама са инвалидитетом.

Прилагођавање забавних, научно-образовних, документарних, дечјих, спортских и других садржаја глувим лицима, путем титловања тражи и Савез глувих и наглувих Србије. Осим тога, став овог удружења је да што чешће ове програме треба и директно преводити на знаковни језик. Глуме и наглуве особе могу да прате само стране, титловане филмове и серије. Домаћи филмски и серијски програм, који због вишеструког репризирања често изазива негодовања гледалаца, ова друштвена група није била у прилици ни једном да прати. Због тога је приступачност овог жанра особама са инвалидитетом, такође један од захтева Савеза.

Поштовање принципа једнакости и приступачности у информисању траже и слепа и слабовида лица, а из Савеза слепих Србије наводе да би код емитовања програма који садрже писане информације требало бити више аудио дескрипције и наративног описивања. Без тога, често су им неприступачне и најосновније информације о свакодневном животу, као што су, на пример, подаци о временској прогнози, у случајевима када се она на телевизији приказује само графички, са музичком подлогом.

Овакви захтеви, генерално се односе на све емитере са националном фреквенцијом, али највише се очекује од јавног сервиса, који у остваривању општег интереса има и посебне обавезе.

РАДИО - ТЕЛЕВИЗИЈА ВОЈВОДИНЕ 1

Покрајински јавни сервис, Радио-телевизија Војводине, такође је, према Закону о радиодифузији (члан 78), ради остваривања општег интереса обавезан да производи и емитује програме намењене свим сегментима друштва, без дискриминације, водећи при том рачуна нарочито о специфичним друштвеним групама, између осталих хендикепираним и глувонемим особама (са обавезом паралелног емитовања исписаног текста описа звучног сегмента радње и дијалога) и др.

На првом каналу РТВ 1, у периоду од 1. јануара до 30. јуна 2013. године, укупно је емитовано скоро три дана програма приступачног особама са инвалидитетом. Реч је о емисијама које су знаковним језиком превођене за глуве и наглуве. Њихово учешће у укупном емисионом времену РТВ 1 било је 1,71% и жанровски је обухватило само информативни и научно - образовни програм, формално задовољивши законске одредбе које се тичу ове области.

Табела 6: УЧЕШЋЕ ЕМИСИЈА ПСДГ У УКУПНОМ ЕМИСИОНОМ ВРЕМЕНУ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Здравље пре свега	Научно - образовни	Реп. - српски	Реп. - сопствена	1.07:26:01	0,75
	Вести ПСДГ	Информативни	Српски	Сопствена	12:13:04	0,29
	Седница Скупштине АПВ	Информативни	Српски	Сопствена	9:59:41	0,24
	Здравље пре свега	Научно - образовни	Српски	Сопствена	7:33:56	0,18
	Кад кућа није тесна	Научно - образовни	Реп. - српски	Реп. - сопствена	7:15:16	0,17
	Кад кућа није тесна	Научно - образовни	Српски	Сопствена	2:54:50	0,07
	УКУПНО				2.23:22:48	1,71

Емисија *Вести* приступачна особама са инвалидитетом имала је 3,73% учешћа у односу на остале дневне информативне емисије - Дневнике и вести. Вести са преводом на знаковни језик емитоване су у укупном трајању нешто више од дванаест сати и њима су минимално задовољене потребе за дневном информисаношћу.

РТВ 1 на свом програму емитује и преносе седница Скупштине Војводине које се преводе на знаковни језик. У посматраном периоду учешће преноса у укупно емитованом програму било је 0,24%, и трајали су скоро десет сати. Такође, седнице



Приступачност програма особама са инвалидитетом, њихова заступљеност и начин представљања



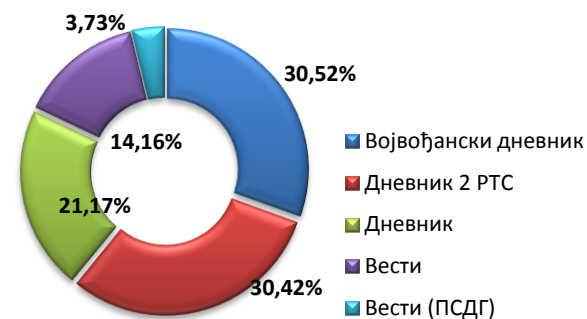
војвођанског парламента преносе се и на другом каналу РТВ, а у првој половини 2013. године њихов удео у укупном емисионом времену био је 0,28%, или скоро девет сати.

Особе оштећеног слуха ову праксу наводе као позитиван пример у побољшању њихове информисаности, истичући значај приступачности дневним информативним емисијама, како би били у току актуелних догађаја.

Табела 7:
УЧЕШЋЕ ВЕСТИ ПСДГ У ДНЕВНИМ ИНФОРМАТИВНИМ ЕМИСИЈАМА (1.1.2013 - 30.6.2013)

Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Војвођански дневник	Информативни	4.04:06:14	30,52
	Дневник 2 РТС	Информативни	4.03:46:05	30,42
	Дневник	Информативни	2.21:25:39	21,17
	Вести	Информативни	1.22:26:32	14,16
	Вести (ПСДГ)	Информативни	12:13:04	3,73
	УКУПНО		13.15:57:34	100

Дневници и емисије вести

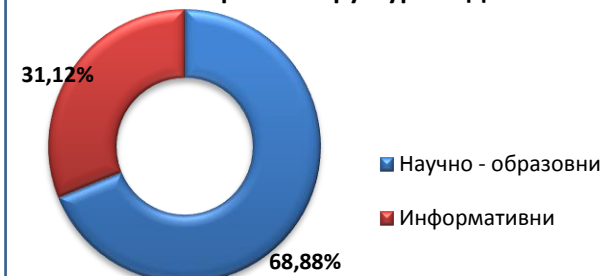


У оквиру емисија приступачних особама са инвалидитетом емитована су само два жанра, а научно - образовног програма било је два пута више него информативног.

Табела 8: ЖАНРОВСКА СТРУКТУРА УКУПНОГ ПРОГРАМА ПСДГ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

Назив емитера	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Научно - образовни	2.01:10:03	68,88
	Информативни	22:12:45	31,12
	УКУПНО	2.23:22:48	100

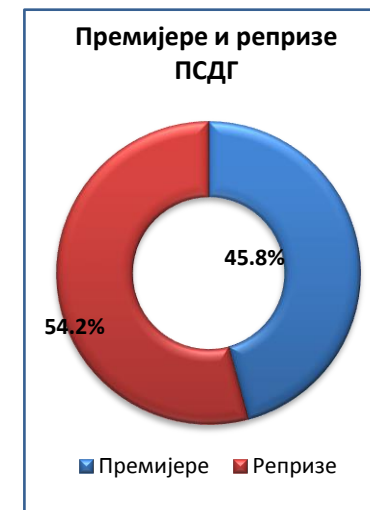
Жанровска структура ПСДГ





Највише премијерног програма чиниле су вести. Емисије научно - образовног жанра, једна посвећена здравственим темама („Здравље пре свега“) и друга, намењена особама са инвалидитетом („Кад кућа није тесна“), имале су много више репризних, него премијерних приказивања. У укупно емитованом програму приступачном особама са инвалидитетом реприза је било нешто више у односу на премијере.

Табела 9: ПРЕМИЈЕРНИ И РЕПРИЗНИ ПСДГ ПРОГРАМ (1.1.2013 - 30.6.2013.)							
Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа	
РТВ 1	Вести (ПСДГ)	Информативни	Српски	Сопствена	12:13:04	17,12	
	Седница Скупштине АПВ	Информативни		Сопствена	9:59:41	14,00	
	Здравље пре свега	Научно - образовни		Сопствена	7:33:56	10,60	
	Кад кућа није тесна	Научно - образовни		Сопствена	2:54:50	4,08	
	УКУПНО ПРЕМИЈЕРА					1.08:41:31	45,8
	Здравље пре свега	Научно - образовни	Репризе - српски	Реп. - сопствена	1.07:26:01	44,04	
	Кад кућа није тесна	Научно - образовни		Реп. - сопствена	7:15:16	10,16	
	УКУПНО РЕПРИЗА					1:14:41:17	54,20
	УКУПНО					2.23:22:48	100



Све три емисије приступачне особама са инвалидитетом - Вести, „Здравље пре свега“ и „Кад кућа није тесна“, рађене су у сопственој продукцији. На програму РТВ 1 није било емисија приступачних слепим и слабовидим особама.

ТВ ПРВА

Иако комерцијални емитери немају законску обавезу да емитују програм намењен и приступачан специфичним друштвеним групама, односно особама са инвалидитетом, очекује се да телевизије које имају националну фреквенцију покажу одређени степен друштвене одговорности и унапреде поштовање људских права, а омогућавањем приступачног програма особама оштећеног слуха и вида, да допринесу у смањењу дискриминације у области информисања.

Међутим, емисија прилагођених овој друштвеној групи на програмима комерцијалних телевизија скоро да нема.

Изузетак је ТВ Прва која је три емисије: „Галилео“, „Радна акција“ и „Паклена кухиња“ прилагодила глувим и наглувим особама. Особе оштећеног слуха могле су да их прате путем скривеног титла, тако што титловану верзију бирају путем опције у оквиру Телетекста.

Учешће ових емисија у укупно емитованом програму (180 дана 14 сати 47 минута и 38 секунди), у периоду од 1. јануара до 30. јуна 2013. године, било је 2,50%, са трајањем мало дужијим од четири и по дана (4.12:23:29). Премијерно приказане емисије приступачне особама са инвалидитетом имале су 2,37% (1.12:45:09) учешћа у укупном годишњем времену (64 дана 17 сати 56 минута 32 секунде).

Табела 10: УЧЕШЋЕ ЕМИСИЈА ПСДГ У УКУПНОМ ЕМИСИОНОМ ВРЕМЕНУ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
ТВ Прва	Галилео	Научно - образовни	Реп. - српски	Реп. - сопствена	2.01:02:37	1,13
	Галилео	Научно - образовни	Српски	Сопствена	18:58:40	0,44
	Радна акција	Ријалити	Реп. - српски	Реп. - сопствена	14:25:07	0,33
	Радна акција	Ријалити	Српски	Сопствена	9:35:54	0,22
	Паклена кухиња	Ријалити	Реп. - српски	Реп. - сопствена	8:10:36	0,19
	Паклена кухиња	Ријалити	Српски	Сопствена	8:10:35	0,19
	УКУПНО				4.12:23:29	2,50



Приступачност програма особама са инвалидитетом,
њихова заступљеност и начин представљања



Прилагођавањем ове три емисије ТВ Прва је унела жанровско освежење и мало допринела разноврсности програмских садржаја приступачних особама оштећеног слуха. Наиме, научно - образовна емисија "Галилео", на занимљив и специфичан начин гледаоцима приближава свет науке и образовања. Емисије „Радна акција" и „Паклена кухиња", које имају елементе ријалитија, једине су забавне емисије приступачне овој друштвеној групи на програмима телевизија са националном фреквенцијом.

Удружења која окупљају следе и слабовиде особе, као и глуве и особе оштећеног слуха, траже да програм који им је приступачан буде не само обимнији, него и садржајно разноврснији. Јер, и особе са инвалидитетом, баш као и особе без инвалидитета имају различита интересовања и потребе, због чега се омогућавање приступачности само одређеним програмским жанровима, као што је информативни програм, односно емисије о здравству или оне које су намењене особама са инвалидитетом, може тумачити као додатна дискриминација ове специфичне друштвене групе.

Табела 11:
ЖАНРОВСКА СТРУКТУРА УКУПНОГ ПРОГРАМА ПСДГ (1.1.2013 - 30.6.2013.)

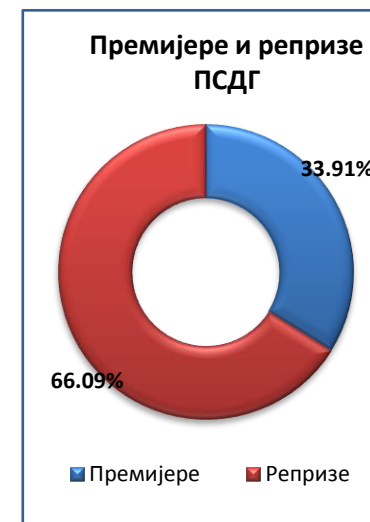
Назив емитера	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешћа
ТВ Прва	Научно - образовни	2.20:01:17	62,76
	Ријалити	1.16:22:12	37,24
	УКУПНО	4.12:23:29	100



Иако је учешће премијерног научно - образовног и ријалити програма на ТВ Прва скоро изједначено, у оквиру укупно емитованог програма приступачног особама оштећеног слуха научно - образовни жанр има учешће од скоро две трећине.

Доминација овог жанра последица је репризирања емисије „Галилео", па је тако у оквиру овог програма емитовано два пута више реприза у односу на премијере, а репризе емисије „Галилео" чиниле су скоро половину укупно емитованог програма приступачног особама са инвалидитетом.

Табела 12: ПРЕМИЈЕРНИ И РЕПРИЗНИ ПСДГ ПРОГРАМ (1.1.2013 - 30.6.2013.)						
Назив емитера	Назив емисије	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
ТВ Прва	Галилео	Научно - образовни	Српски	Сопствена	18:58:40	17,51
	Паклена кухиња	Ријалити	Српски	Сопствена	8:10:35	7,54
	Радна акција	Ријалити	Српски	Сопствена	9:35:54	8,86
	УКУПНО ПРЕМИЈЕРА				1.12:45:09	33,91
	Галилео	Научно - образовни	Репризе - српски	Реп. - сопствена	2.01:02:37	45,25
	Паклена кухиња	Ријалити		Реп. - сопствена	8:10:36	7,54
	Радна акција	Ријалити		Реп. - сопствена	14:25:07	13,30
	УКУПНО РЕПРИЗА				2.23:38:20	66,09
	УКУПНО				4.12:23:29	100



Иако се емисије „Паклена кухиња“ и „Радна акција“ не емитују у тренутку израде овог извештаја, охрабрује најава ТВ Прве, да се осим ових, планира прилагођавање и других програмских садржаја особама са инвалидитетом.

Емитер, у допису упућеном РРА, истиче да је у току процес прилагођавања и других емисија, пре свега домаћих серија, које се емитују на програму ТВ Прва, како би се слабовидим и особама са оштећеним слухом омогућио приступ тим садржајима.



ТВ Б92, РТВ ПИНК, ХЕПИ ТВ, ХЕПИ КИДС ТВ, ТВ СТУДИО Б

Остале комерцијалне телевизије са националном фреквенцијом не емитују програм прилагођен особама са инвалидитетом. ТВ Б92 се у изјашњењу РРА позвала на обавезе комерцијалних емитера да поштују Опште програмске стандарде прописане чланом 68 Закона о радиодифузији, истичући да нема законску обавезу производње и емитовања специјализованих програма, попут оних намењених особама са инвалидитетом.

Хепи ТВ тренутно не емитује програм прилагођен особама са инвалидитетом, али подсећа да је у склопу информативног програма, емисију „Вести“, које се емитују свакодневно у 15,30 часова, током предизборне кампање у 2012. години, прилагодила особама оштећеног слуха. Ни Хепи кидс ТВ не емитује програм прилагођен особама са инвалидитетом, уз збуњујуће објашњење се да су они „телевизија која емитује програм намењен деци, те стога има специфичну програмску шему, а у склопу њеног програма се не могу приказивати емисије које имају политичке теме и информативне емисије“.

Провером базе података и програмске шеме РТВ Пинк утврђено је да, у периоду од 1. јануара до 30. јуна 2013. године, емитер није приказивао програм класификован као ПСДГ и прилагођен особама са инвалидитетом. Због односа емитера према овој теми, важно је напоменути да није ни одговорио на допис РРА да се изјасни у вези са емитовањем ове врсте садржаја.

Мада није емитер са националном фреквенцијом, анализа је оквирно обухватила и ТВ Студио Б, која као регионална телевизија покрива подручје Београда и околине, са значајним бројем потенцијалних гледалаца. Овај емитер редовно приказује две емисије приступачне особама са инвалидитетом: „Београд, здрав град“ и „Упознајте нас боље“, које имају тумача на знаковни језик за особе оштећеног слуха. Емисија „Београд, здрав град“ посвећена је здравству и емитује се једном недељно, као и емисија „Упознајте нас боље“, која је посвећена особама са инвалидитетом.

У изјашњењу ТВ Студио Б наводи се да све информативне емисије овог емитера садрже и кајрон вести, које су, по оцени емитера, такође прилагођене особама оштећеног слуха. Међутим, најважније информације преточене у кајрон нису, заправо, текстуална синхронизација онога што се тренутно чује на екрану, и не може се сматрати програмом прилагођеним особама са инвалидитетом.

НАЧИН ПРЕДСТАВЉАЊА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

У Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (члан 3) појам особе са инвалидитетом дефинише се као: **„Израз „особе са инвалидитетом“ означава особе са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу које услед друштвених или других препрека немају могућност или имају ограничене могућности да се укључе у активности друштва на истом нивоу са другима, без обзира на то да ли могу да остварују поменуте активности уз употребу теничких помагала или служби подршке“.**

У том смислу, о особама са инвалидитетом се у емисијама које нису специјализоване најчешће говори поводом општих тема о статусу ове друштвене групе, законским оквирима и акцијама, обележавања дана особа са неком врстом инвалидности, или поводом акција за неку врсту помоћи. У њима најчешће говоре представници власти или организација које се баве питањима права особа са инвалидитетом, а ређе саме особе са инвалидитетом. Иначе, уколико није реч о тематским прилозима или специјализованим емисијама учешћа особа са инвалидитетом у програмима телевизија скоро да и нема.

Приликом анализе садржаја, односно начина на који се особе са инвалидитетом најчешће представљају, уочено је да прилози или емисије повремено имају дозу сажаљивости и патетике (често праћени тужном музиком), да се особе са инвалидитетом приказују као особе којима треба помоћ, или се њихови успеси преувеличавају.

Овакве предрасуде карактерисале су и британске медије 90-тих година. Према истраживању *„Онеспособљавајуће приказивање и медији“*⁷ у најчешће понављане медијске стереотипе спадају: *„онеспособљавана особа као јадна и за жаљење; као „супербогал“; као неспособна за пуно учешће у животу заједнице; као терет; као злокобна и зла; као део атмосфере или реткост; као предмет исмевања; као свој највећи и једини непријатељ; као сексуално абнормална, и, онеспособљавана особа као нормална.“*

Неки од наведених стереотипа уочени су и у емисијама посматраних телевизија:

Емисија „Зрно наде моје“ (РТВ 1 7. јануар 2013) – репортажа о породици коју чине мајка и две ћерке од којих је једна инвалид. Током емисије мајка и ћерка (Драгана) која није инвалид износе своју забринутост и размишљања о томе како ће ћерка (Татјана) која је инвалид бити збринута (иако се не прецизира, види се да је реч о физичком и одређеном степену интелектуалног инвалидитета).

⁷ „Улога уметности и медија у онеспособљавању особа са оштећењима“ (издавач књиге је Центар „Живети усправно“. Књига садржи преведене текстове који су објављени у Великој Британији између 1992. и 2004. године, а баве се односом друштвене заједнице према особама са инвалидитетом. Један од текстова „Онеспособљавајуће приказивање и медији“ аутора Колина Барнса, у издању Британског савета организација особа са инвалидитетом 1992. године, настао је на основу истраживања начина на које медији представљају особе са инвалидитетом)





Мајка: *“Да ли имам право да оптеретим Драгану свим тим проблемима. Она има право на свој живот. Али, она је, ипак, сестра Тањина. Да ли ће она то прихватити? Знам да хоће. То су моја деца. Имају душу. И увек их учим да је најважније сачувати душу, бити добар човек, племенит. Поклањати другима, чинити другима. Радити за друге.”*

Драгана: *“Не могу да се одвојим од секе. Јер, сви кад кажу: ти треба да се удаш, да имаш своју децу и своју породицу. Јесте то нека жеља. Наравно, сви имамо тај инстинкт, али та веза са секом је, ипак, нешто јаче и од тога.”*

Мајка: *“Често размишљам како даље. Драгана би требало да има свој живот. Како ћу Тању неговати, како ћу се изборити? Знам да то могу сада. Да ли ћу увек имати снаге за то? Шта оног дана кад ме не буде? Једног дана сам Драгани рекла отворено сва моја размишљања. Она је ћутала и слушала. Рекла сам да ћу ја Тању чувати и неговати све док имам снаге, док сам жива. После моје смрти да је Драгана одведе у дом.”*

Емисију прати сентиментална музика, кадрови слика из детињста, крупни кадрови мајке и ћерке која није инвалид како замишљене седе и ћуте, кадрови Татјане док пије кафу, седи у инвалидским колицима за компјутером и пише, док ручају и разговарају, док од семенки праве иконе... Током емисије ћерка са инвалидитетом ништа није изјавила, иако се види да са мајком и сестром комуницира.

Емисија „Телетон“ (РТС 1 26. мај 2013) - акција прикупљања новца за опремање инклузивног Центра за децу са сметњама у развоју.

Током емисије у којој су познате јавне личности одговарале на позиве гледалаца, истицан је значај помоћи деци ометеној у развоју, хуманости, програмима инклузивних вртића и др. Четири пута су емитовани и кадрови деце у вртићима које је пратила сентиментална музика, док је на екрану стајао телоп са бројем жиро рачуна, бројевима телефона и смс за позиве гледалаца .

Емисија „Место за нас“ (РТС 2 18. април 2013) - у прилогу о Александру Марковићу, особи са инвалидитетом, у тексту који чита новинар се каже: *„Александар Марковић има само двадесет четири године. Живот му је задао много удараца, које, на жалост, није могао да заобиђе, али их је достојанствено преживљавао. Због ретке болести...”*

Емисија „Место за нас“ (РТС 2 13. јун 2013) - прилог о Марку Златановићу, који има церебралну парализу, новинар завршава речима: *„Од испуњења сна Марка дели тридесет хиљада евра, колико је потребно за операцију и третмане у Русији.”* Причу о овом младићу пратила је и тужна музика.

Емисија „Радна акција“ (ТВ Прва, 30. мај 2013) - иако овај серијал има хуману мисију (помоћ у реновирању стамбеног простора породицама које тешко живе), карактерише га сензационализам, потенцирање најемотивнијих, тужних породичних детаља и патетичан приступ, праћен нумерама поп музике које, такође, доприносе осећају сажаљења. Без обзира да ли се ради о посети социјално угроженим породицама, самохраним родитељима, болесним или особама са инвалидитетом, приликом њиховог представљања акцентира се њихова тужна, унесрећена страна.



У емисији о породици Николић, у новинарском уводу се већ на самом почетку наводи: „Милица је самохрана мајка која се пре годину дана развела од мужа. Подиже два прелепа дечака, деветогодишњег Вука и трогодишњег Лазара, чије се здравље значајно променило у последњих годину дана."

Потом мајка у изјави, на ивици плача, описује: „До годину дана све је то ишло нормално. Напредак, све како треба, као код нормалног детета. Баш онако весео, разигран, насмејан, увек насмејан. И онда од годину, годину и по креће то, он је буквално у једном тренутку само кренуо да назадује, престао је да прича, био је скроз у свом свету, није реаговао, није се одазивао. Он је у стању био да седи сатима, да буљи у тачку, да га ништа не занима. И сад негде имам то какав је био пре, тако да, он је мени, у дубини још увек негде, то нешто. Зато се ја борим да ми се врати моје дете онако какво је било."

У следећем кадру старији син каже: „Мама по некад плаче, не знам зашто, мислим да је много тужна".

У тексту који чита новинар надаље се објашњава да се Миличин „свет нагло променио, када су након бројних анализа код малог Лазара установљени први симптоми аутизма", а наставља се изјавом старијег сина: „Тужан сам због Лазе зато што има аутизам, тужан сам зато што мама и тата не живе заједно, и тужан сам зато што мама и тата се увек свађају". Током емисије се надаље прича о безусловном стану, али се понављају и емотивне изјаве мајке и старијег брата у вези са најмлађим чланом породице који има аутизам.

Мајка кроз плач прича: „Замишљам као, буквално, са Лазаром је сад све у реду и иде нормално у школу, и тако".

Истичући да је већина информација о онеспособљености у масовним медијима негативна, професор Колин Барнс о најчешће понављаним медијским стереотипима каже:

„Онеспособљавајућим стереотипима, који медиализују, презаштићују, криминализују или дехуманизују онеспособљаване особе, обилују књиге, филмови, телевизија и штампа. Они формирају темељ на коме су засновани ставови, убеђења према онеспособљаваним особама и очекивања од њих. Они су у основи дискриминације и експлоатације с којом се онеспособљаване особе свакодневно сусрећу и значајно доприносе њиховом систематском искључивању из свакодневног живота. Јасно је да ће напори које неки медији улажу да поправе ситуацију и „нормализују“ онеспособљаване особе само делимично поправити ситуацију. Једино решење које улива наду у успех јесте да све медијске организације обезбеде ту врсту информација и слике које, као прво, препознају и баве се сложеношћу искуства кроз које пролазе онеспособљаване особе и, као друго, да олакшају пуну интеграцију свих онеспособљаваних особа у општи економски и друштвени живот заједнице⁸."

⁸ „Онеспособљавајуће приказивање и медији“ аутор Колин Барнс, у издању Британског савета организација особа са инвалидитетом 1992. године, настао на основу истраживања начина на које медији представљају особе са инвалидитетом. Текст објављен у књизи „Улога уметности и медија у онеспособљавању особа са оштећењима“, издавача Центар „Живети усправно“ 2012. године.



У истраживању о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом⁹ које је спровела Европска платформа регулаторних тела (ЕПРА) веома мали број регулаторних тела навео је начин на који се баве приказивањем особа са инвалидитетом у програмском садржају, у смислу њиховог учешћа.

За разлику од осталих регулатора каталонско регулаторно тело прописује и законску обавезу **да пружаоци аудиовизуелних услуга у програмским садржајима треба да настоје да прикажу прилагођену, нормализовану, инклузивну слику особа са инвалидитетом у њима намењеним емисијима, како би се обогатио приказ људске разноликости, избегавајући приказивање стереотипа, пристрасности или друштвене предрасуде**. Сходно томе, пружаоци аудиовизуелних услуга треба да обезбеде да појава ових лица у програмима буде сразмерна њиховом утицају у друштву у целини.

Каталонско регулаторно тело донело је Правилник о приступачности програма особама са инвалидитетом у којем је прописано да програми који су намењени овој друштвеној групи треба да носе посебну ознаку (различиту за сваки од три облика прилагођавања - титловање, знаковни језик или аудио дескрипција), која је исте величине као ознака емитера и треба да стоји поред ознаке за године. Ова ознака треба да стоји на почетку програма и после сваке паузе за рекламе. Такође, предвиђено је да ова ознака стоји и у електронском програмском водичу и на сајту емитера.

Што се тиче садржаја који су намењени поменутој друштвеној групи, предвиђено је да то буду: играни филмови, краткометражни филмови, ТВ филмови, серије и пилот серије, документарни програм, вести, спортски преноси, дебате, цртани филмови и све врсте садржаја, који могу да буду доступни, путем било које технологије.

⁹ у истраживању су учествовала 33 регулаторна тела – чланице ЕПРА

Европска платформа регулаторних тела (ЕПРА) објавила је у априлу 2013. године истраживање о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом¹⁰. У истраживању су учествовала тридесет три регулаторна тела – чланице¹¹ ЕПРА, одговарајући на упитник о правном оквиру за регулисање приступачности програма особама са инвалидитетом, квотама и врсти програмских садржаја, техничким могућностима за побољшање доступности програма, као и регулисању приступачности садржаја према пружаоцима услуга на захтев.

У свим земљама које су учествовале у истраживању постоји правни оквир који садржи одредбе које се односе на приступ особа са инвалидитетом аудиовизуелним медијским услугама. Код скоро свих испитаника ова област регулисана је законом, ређе уговором са јавним сервисом, Кодексом понашања емитера или условима из дозволе.

У земљама у којима је ова област уређена законом разликују се два начина регулације. Први предвиђа опште одредбе о обавези носиоца јавног сервиса (у неким случајевима и комерцијалних емитера) да своје садржаје прилагођавају особама са инвалидитетом. Други начин предвиђа тачно одређивање квота и врсте програма, као и време емитовања таквих садржаја.

Углавном су предвиђени следећи начини прилагођавања програмских садржаја особама са инвалидитетом: текстуално превођење (титловање), тумачење садржаја (знаковни језик), аудио дескрипција, или друга, слична техничка прилагођавања.

Највећи број регулаторних тела узима у обзир сва три облика приступачности садржаја особама са инвалидитетом. Регулацивом су најчешће обухваћене правне обавезе у погледу титловања садржаја у програмима ТВ емитера, па тек онда знаковног језика и најмање у погледу аудиоописације.

¹⁰ Појам особе са инвалидитетом се за регулаторна тела - чланице Европске платформе регулаторних тела (ЕПРА), када је у питању приступачност аудиовизуелним медијским услугама особама са инвалидитетом, односи, пре свега, на особе са различитим оштећењима вида и слуха, док се други облици инвалидитета не узимају у обзир, у смислу праћења програмског садржаја.

¹¹ Луксембург, Босна и Херцеговина, Македонија, Грчка, Ирска, Кипар, Шведска, Немачка, Словачка, Белгија, Финска, Пољска, Хрватска, Холандија, Норвешка, Француска, Израел, Бугарска, Шпанија, Молдавија, Србија, Велика Британија, Румунија, Португал, Литванија, Швајцарска, Малта, Турска и Чешка.





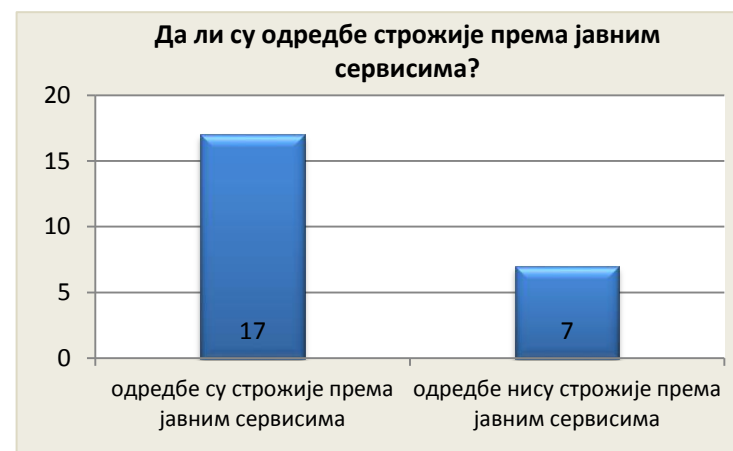
У већини земаља обавеза титловања, знаковног језика или аудио дескрипције није искључива обавеза јавног сервиса. Чешће је ово обавеза националних комерцијалних емитера, или се, попут неких земаља, та обавеза утврђује на основу удела који емитер има на тржишту, односно на основу чега се утврђују његове финансијске способности да своје програме прилагоди особама са инвалидитетом.



Ипак, разлика у обавезама између носиоца јавног сервиса и комерцијалних емитера је очигледна у законским оквирима, јер су у већини случајева одредбе много строже, односно, носе јачу правну обавезност према јавним сервисима, него према осталим емитерима.

Тамо где се не прави тако јасна разлика између обавеза јавног сервиса и осталих емитера остављена је могућност добровољног регулисања у смислу врсте садржаја коју ће емитер прилагодити особама са инвалидитетом.

То је најочигледније у земљама напредне демократије, попут Немачке, Француске, Велике Британије, али слична пракса је уочена и у Хрватској, БиХ, Турској, Литванији и на Кипру.



Улога регулатора се углавном своди на надзор емитера у смислу поштовања одредби закона или подзаконских аката, подстицања емитера да поштују обавезе, успостављања правила, препорука или Кодекса у овој области.



Већина регулаторних тела, чланица ЕПРА, приликом одређивања обима и структуре садржаја који треба да буду емитовани и прилагођени особама са инвалидитетом оријентисано је ка уређењу свих детаља емитовања ових садржаја и акценат је на улози регулаторног тела које треба да сагледа све потребе ове друштвене групе. Регулаторно тело тачно прописује законом или подзаконским актом количину, врсту и време програма које треба да се емитује за особе са оштећењима слуха или вида, као и које су обавезе јавног сервиса које су обично строже у односу на остале комерцијалне емитере.

Други приступ, карактеристичан за Велику Британију, тржишно је оријентисан и већу улогу даје емитерима, у смислу одређивања садржаја који треба да буде прилагођени овој друштвеној групи. Регулаторно тело прописује, углавном подзаконским актима, врсту програма који треба да се емитује у односу на укупну гледаност програма/емисије, а количину програма који треба да се емитује прописује у минималном оквиру, али тако што предвиђа временски оквир у којем количина тог садржаја треба да се повећа и на који начин.

Уочене су и комбинације ова два приступа, и у њима се исцрпљују све могућности за уређење ове врсте садржаја.

У **Босни и Херцеговини** јавни сервис је у обавези да производи вести, културне, едукативне и забавне програме намењене особама са оштећеним слухом и другим особама са посебним потребама, а посебним Правилником о аудиовизуелним медијским услугама утврђено је да линеарни и нелинеарни пружаоци медијских услуга треба да настоје да своје програме прилагоде овој друштвеној групи.

Слично у **Хрватској**, законом је уређено да пружаоци медијских услуга обезбеде да њихове услуге постепено буду доступне особама са инвалидитетом, а као обавеза дефинисано је за јавни сервис (ХРТ). ХРТ потписује уговор са Владом Хрватске у којем је предвиђено да прилагоди одређени број информативног и религијског програма особама са инвалидитетом, путем титловања или знаковног језика. Такође, у зависности од доступних фондова, било да су од Владе или ЕУ, ХРТ ће за свој он-лајн садржај применити технологију прилагођену особама са инвалидитетом (blindsurfer).

У **Грчкој**, и слично на **Кипру**, предвиђено је Законом да сваки национални или регионални емитер има обавезу да свакодневно емитује вести у трајању од најмање седам минута (односно пет минута на Кипру) у периоду између 17-23 часа (односно од 18-22 часа на Кипру), на знаковном језику и са титлом. Емитери у Грчкој морају недељно да емитују најмање четири сата говорног, уметничког или другог програма са титлом. На Кипру је прописано да су све ТВ у обавези да постепено учине доступним најмање 5% програмских садржаја (осим вести) особама са оштећењима слуха или вида. Са друге стране пружаоци нелинеарних услуга у Грчкој морају да емитују најмање 20% свог садржаја са титлом за особе оштећеног слуха, као и свакодневно емисије вести које трају најмање два минута на знаковном језику са титлом.

Према Протоколу у погледу преноса садржаја особама са инвалидитетом у **Пољској**, комерцијални емитери имају обавезу да недељно емитују два и по сата информативног, едукативног, културног, рекреативног или религијског програма на знаковном језику у периоду од 08 до 00 часа и најмање пет сати недељно играног или документарног програма са титлом. Јавни сервис, пак, има обавезу емитовања пет сати недељно информативног, едукативног, културног, рекреативног или религијског програма на знаковном језику у периоду од 08 до 00 часа и најмање 10 сати недељно играног или документарног програма са титлом.

У **Норвешкој** обавезу титловања програма у периоду од 18 - 23 часа имају све националне телевизије које имају удео у тржишту већи од 5%, и то за све претходно направљене програме, али и програме уживо, уколико за то постоје техничке могућности. За јавни сервис се предвиђа иста обавеза, уколико постоје техничке могућности.

¹² Истраживање ЕПРА о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом





Јавни сервис и комерцијални емитери у **Француској**, чија просечна годишња публика премашује 2,5% укупне гледаности, имају обавезу титловања свих програма (са изузетком за поједине типове програма и рекламе). За комерцијалне емитере чија је просечна годишња гледаност до 2,5%, француско регулаторно тело је дефинисало проценат програма који мора да се титлује - 40% дигиталних терестријалних канала и 20% других канала, у зависности од специфичности програма, са могућношћу раста тог процента. Што се тиче аудио дескрипције комерцијални емитери чија просечна годишња гледаност премашује 2,5% укупне гледаности имају обавезу да поједине програме прилагоде аудио дескрипцијом посебно у прајм тајму. За јавни сервис то је најмање један програм дневно на било ком од пет канала. Појединости су дефинисане уговором који потписује регулаторно тело и емитер (у погледу количине кинематографских дела, нових програма итд.).

Јавни сервис у аналогној радиодифузији у **Словачкој** мора да емитује 25% свог програма са скривеним или видљивим титловима и 1% од укупно емитованог програма са преводом на знаковни језик. Јавни сервис у дигиталној радиодифузији има обавезу да емитује 50% програма са скривеним или видљивим титловима, 3% од укупно емитованог програма са преводом на знаковни језик и 20% од укупног емитованог програма са аудио дескрипцијом (за следе и слабовиде). Што се тиче комерцијалних емитера, само они у дигиталној радиодифузији, имају обавезе да емитују 10% од укупно емитованог програма са преводом на знаковни језик и 3% укупног емитованог програма са аудио дескрипцијом. Емитери су у обавези да јасно означе у најави, електронским водичима за програме и програмској шеми програме који су намењени овој групи, а пружаоци услуга на захтев да ставе идентификацију у каталогу програма. Све ове обавезе се не односе на локалне емитере и емитере из других земаља.

У **Холандији** су, од 1. децембра 2006. године, јавни сервис и комерцијални емитери имали минималну обавезу титловања програма, да би у 2012. години проценат титлованог програма био за јавне сервисе 95%, а националне комерцијалне емитере 50%. Ови проценти се генерално односе на све емитере, као и све канале јавног сервиса. Како је проценат титловања на тематским каналима јавног сервиса био низак, то је регулатор упутио формално писмо, након чега је јавни сервис повећао тај проценат и на овој врсти канала.

Слично Холандији, **каталонско** регулаторно тело прописује да емитери са националним и регионалним покривањем треба у 2013. години да титлују до 75% садржаја, имају дневно два сата садржаја који су са знаковном интерпретацијом и исто толико садржаја са аудио дескрипцијом, док је за јавни сервис предвиђено 90% титлованог садржаја и по 10 часова садржаја са знаковним језиком и звучним описом. У **Андалузији** су врло слично одређени проценти, а уколико емитер не испуни те захтеве регулаторно тело може да покрене поступак, који као крајњу меру предвиђа и највишу казну у износу до 500.000 евра.

Швајцарско регулаторно тело прописује да носиоци јавног сервиса треба да направе споразум са најважнијим удружењима која штите права особа са инвалидитетом о обиму титлованог садржаја и осталих техничких услуга које могу да пруже јавни сервис, заједно са планом за примену тих активности. Тренутно је на снази споразум који је потписан 2012. године и траје пет година. Конкретно, договорено је да најмање једна информативна емисија мора да се емитује сваког дана на знаковном језику (ово важи за све званичне језике у Швајцарској). Такође, договорено је да треба да буду титловане све емисије на првом



програму у прајм тајму, све уживо емисије током викенда након поднева, пре свега швајцарске емисије, емисије са потенцијално великим шером и на крају одабир емисија за одрасле. Ова правила важе и за остале емитере, али нису толико обавезујућа и углавном се своде на најмање једну емисију недељно у прајм тајму.

Најдаље у регулисању ових садржаја отишло је регулаторно тело **Велике Британије**, које је јула 2004. године објавило Кодекс за услуге доступне особама са инвалидитетом.

За разлику од европског приступа, који се више бави уделом у програму и тачним одређивањем садржаја који треба да се учине доступним особама са инвалидитетом, Велика Британија примењује тржишно оријентисан приступ.

У својим актима јасно прописује проценат садржаја прилагођеним особама са инвалидитетом (титловање, знаковни језик или аудио дескрипција) у току једне године, али и емисије које треба да се прилагођавају. Потребно је истаћи да се емисије оцењују према шеру које остварују на медијском тржишту, а не важности која им се придаје са становишта регулатора. Проценат прилагођавања садржаја треба да се повећава по десетогодишњем плану од првог емитованог прилагођеног садржаја.

Поред Кодекса постоји још Упутство емитерима за одредбе о приступачности програмских садржаја особама са инвалидитетом, у којем се дефинишу начини прилагођавања програма особама са инвалидитетом, надзор над тим садржајима, избор и распоред програма.

Ирска, слично Великој Британији, прописује да не постоје приоритети када су у питању прилагођавања програма особама са инвалидитетом у смислу програмског жанра, већ да емитери треба периодично, не мање од једном годишње, да се консултују са циљном групом о њиховим потребама. За јавне сервисе предвиђено је да дечији програм буде титлован или преведен на знаковни језик. Једина разлика између комерцијалних емитера и јавног сервиса је та што је титловање обавеза свих, а аудио дескрипција и знаковни језик се односе само на јавни сервис.

Белгијско регулаторно тело (са француског говорног подручја) квоте програма на годишњем нивоу одређује на основу годишњих прихода емитера. Тако, они емитери који имају приходе више од 100 милиона евра годишње у обавези су да имају 1.000 сати титлованог, синхронизованог или програма са аудио дескрипцијом, као и два дугометражна филма са аудио дескрипцијом и три дугометражна филма доступна у вишејезичној варијанти. Емитери са више од 10 милиона евра годишњих прихода треба да прилагоде најмање 200 сати програма, а они са мање од наведеног прихода треба да учине сваки напор да емитују 50 сати годишње таквог програма. Чак се предвиђа да у редакцијама емитера са оваквим приходима постоји референт за приступачност садржаја, који је практично посредник између уредништва, представника особа са инвалидитетом и свих осталих заинтересованих страна.

Регулисање приступачности садржаја према пружаоцима услуга на захтев није толико обавезујуће као за емитере у линеарној радиодифузији. Регулатор се углавном труди да се пружаоци ових услуга што више прилагоде постојећој регулативи и у неким случајевима дају повластице за такво поступање.

У Босни и Херцеговини и Белгији обавезе које важе за терестријалне емитере односе се и на пружаоце услуга на захтев.

У Ирској не постоје специјалне обавезе за пружаоце услуга на захтев, мада подстичу емитере да укључе услуге прилагођавања садржаја у своју понуду, ако су већ доступне у линеарној радиодифузији.

Ни у Финској не постоје посебне обавезе, али емитери у линеарној радиодифузији могу своје обавезне квоте испунити тако што ће ове услуге учинити доступним у услугама на захтев.

У Великој Британији постоји регулаторно тело које се бави само услугама на захтев. Ово тело је публиковало више докумената на ову тему, али је суштина у томе да подстичу пружаоце услуга на захтев да постепено учине доступним своје услуге особама са оштећењима вида и слуха. Истраживања тржишта која су израдили су била врло корисна, јер су јасно идентификовали потребе те друштвене групе, као и обим и врсту приступа програмима која је им је потребна.

¹³ Истраживање ЕПРА о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом



Постоји више начина техничког управљања садржајем прилагођеним особама са инвалидитетом. Међу њима најпознатији су посебно прилагођени ТВ уређаји, уређаји за дигитални пренос, а уједно и декодирање услуга (set top box), даљински управљачи, електронски програмски водичи, ВЦР...

Земље чланице ЕПРА путем стратешких аката подстичу употребу ових техничких помагала. Тако је у БиХ Стратегијом преласка на дигитално емитовање прописана потреба дефинисања обавезних програмских услуга, којима би се омогућило праћење програма намењеног особама са инвалидитетом.

Савет за електронске медије Хрватске подстиче локалне, регионалне и непрофитне емитере да произведе програме прилагођене особама са инвалидитетом дозвољавајући екстра проценат (до 30%) државне помоћи за пројекте, који Савет додељује из свог Фонда за подстицање плурализма и разноврсности електронских медија.

У Ирској, рецимо, постоји тачно одређена одобрена опрема (set top box), путем које је загарантован дигитални пренос, а истовремено и декодирање и приказивање различитих услуга, попут титловања, знаковног језика и аудио дескрипције. Слично томе, Велика Британија је опрему (такође set top box) намењену особама са инвалидитетом развијала у сарадњи индустрије и цивилног друштва.

У Белгији постоји однедавно и одредба у којој Влада додељује финансијска средства за сваку техничку опрему која помаже да се учине доступним телевизијске услуге. У Португалу се за набавку сличне опреме одваја социјална помоћ за особе које имају 60% и више процената оштећења вида или слуха, односно инвалидитета.

Ирско регулаторно тело такође располаже фондовима (конкретно фонд за аудио визуелне садржаје), који представљају 7% од прикупљене телевизијске накнаде за продукцију радио и телевизијског програма, а сви телевизијски програми који се финансирају кроз ову шему морају да буду титловани.

¹⁴ Истраживање ЕПРА о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом



- Јавни сервиси РТС 1, РТС 2 и РТВ 1 испуњавају, према Закону о радиодифузији (члан 78 став 2), обавезу да производе и емитују програме намењене специфичним друштвеним групама, између осталих и особа са инвалидитетом, али је учешће програма прилагођеног и намењеног овој категорији јако мало.
- РТС 1 емитује само *Вести* приступачне глумим и особама оштећеног слуха, чије је учешће у укупном емитованом програму свега 0,18%. РТС 2 емитује информативни, филмски, културно – уметнички и дечји програм приступачан особама са инвалидитетом, али је учешће ових емисија у укупно емитованом програму свега 0,73%. РТВ 1 приказује научно-образовни и информативни програм приступачан глумим и особама оштећеног слуха, а његово учешће у укупном емисионом времену је 1,71%.
- Особама са инвалидитетом су на програму јавних сервиса углавном приступачне само специјализоване емисије и кратке вести. РТС 2 једини приказује филмски програм приступачан слепим и слабовидим особама.
- Од пет комерцијалних телевизија са националном фреквенцијом само ТВ Прва емитује програм приступачан особама са инвалидитетом, док се остале позивају на закон који их не обавезује на производњу и емитовање ове врсте програма. ТВ Прва има и највеће учешће (2,5%) програма приступачног особама са инвалидитетом, у односу на укупно емисионо време, а емитује ријалити и научно - образовни програм.
- Најчешћи стереотипи приликом представљања особа са инвалидитетом су да се приказују као несамосталне, особе којима треба помоћ, да се о њима говори сажаљиво, или се иде у другу крајност – приликом представљања се њихови успеси преувеличавају.
- Обим програма приступачног особама са инвалидитетом требало би да се повећа и садржајно обогати, како на јавним сервисима, тако и на програмима комерцијалних ТВ станица. Томе би могло допринети усвајање неколико законских предлога (Нацрт закона о електронским медијима, Нацрт закона о јавним медијским сервисима, Нацрт закона о употреби знаковног језика), као и доношење неке врсте упутства којим би се прецизирале обавезе емитера у односу на програм приступачан овој специфичној друштвеној групи.

